

מתחת לאבן האפורה, הקרקע העקרה / אין דבר שהוא לנו ולא יהיה לעולם. (ע' 19)

אין עוד דבר מלבד זכרון עמום, משהו שחרג ממסלולו ולא שב. בשיר "ספר על מזרקות רומא" המים, כראי שלנפש, עולים ויורדים במזרקות "בחן, בלי טרזניה" ואולם מהותם היא "פראית וקשה", ששינתה צורתה לסבילה, נכנעת, לשעשועם של הבריות.

ב.צ.

נסיעה בארץ-ישראל

מעיד אני על עצמי שהטורח הכרוך בדרך-כלל בקריאתם של ספרי-מסעות אינו גורע מהנאה שאני מפיק מקריאתם. יש להבחין בין ספרי-מסעות אשר כוונתם ויומרתם להגיש תיאור מהימן של מראה-העין, מסוג ספרי-המסעות של טריסטראם (שפרק ממנו הובא בחוברת האחרונה של "קשת"), לבין ספרי-מסעות שעיקר הענין בהם מופנה כלפי המתווך, לאמור כלפי בעל-המסעות עצמם. איש לא יקרא את פנקס-הנסיעות הקטוע של הרמן מלוויל, למשל, כדי להפיק ממנו אינפורמציה גיאוגרפית או דימוגרפית על ארץ-ישראל באמצע המאה שעברה.

כך גם ספרי-המסעות של פנחס שדה. בין שיסע שדה לאירופה המערבית, לטיפט, לזנזיבר או (באוטובוס) בין בית-לחם לירושלים—לא הנוף עיקר אלא הנוסע הרואה בכל מקום אותו דבר עצמו וכל המראות אינם אלא העיצוב הפלאסטי של המשל ונמשלו. לכן אין המסע אלא תירוגן-תירוגן דחוק, אפילו כוזב—המסתיר חיבת נסיעות לשמה, שהרי ארץ-ישראל העולה מתוך "נסיעה בארץ-ישראל" וכו' היא ארץ-ישראל "ספרותית", לא "ריאלית", בדויה, שאפשר היה לתארה גם מתוך הכורסה או מאצל שולחן-העבודה, להפיקה מתוך התרשמויות קודמות

* פנחס שדה: נסיעה בארץ-ישראל והרהורים על אהבתו הנכזבת של אלהים; הוצאת שוקן, 1974; 213 עמ'.

שמונה-עשר השירים של הפואימה "צהריים" כמוהם כשמונה-עשרה מדיטציות, ציפיות ל"רוח", שמוקדיהן חפצים באנאליים כשל-עצמם שפונסו כיד המקרה בארגז-משלוח המגיע באניה לארץ בצהרי יום בהיר של שנת 72. מן התענוג הנאיבי של הנבירה בחפצים ישנים עברו אלה, בזה אחר זה, מיטא-מורפוזה פלאית; החפץ הפך מחפץ חפץ, השתנה כדי אינסטנציה מופשטת, כדי "משהו" שאין להשיגו:

משהו רוכב על גב סוס, חומק בדרכים מאופקות. / מה זה? מי זה? האיש? החורשה? / מעבר מסתורי... (ע' 11)

אף המלים תקצר ידן להקיף את ה"משהו" החומק מן התפיסה. נסיון ההגדרה משתמש במלים והיפוכן: אש ומים (בשיר המסיכה), אור ואפלה (בשיר התקליט):

...חשבתי שאולי המלים / שלנו כוזבות ואינן תזאמות דברים, כמו שלולית / נהרות תת קרקעיים... (ע' 24)

מן השיר הראשון, המציג את הפואימה (ה-ציפיה לאניה עם מטען החפצים) במסגרת עלילתית-קונקרטיה, אנו עוברים, ובמפתיע, למעין אודה לפילוסוף-המשורר היווני הקדום אמפדוקלס. ברוח תורתו המיסטית-למחצה מתבסס הלייטמוטיב של היצירה שלפנינו: הסובייקטיביות הרגשית בראיית החומר, האובייקט. האהבה והשנאה הן מצבים פיזיקליים:

שני חלקי ראש בצבע לבנה אדומה / לוחשים זה לזה: ביני וביני / תהיה יום אחד התאמה מופלאה... (ע' 10)

והלאה, בשיר ה"מסכה":

...שני צללים שזומן רצו להיפגש / בגע-גועי לילה, עוצרים נשימותיהם (ע' 11)

חזיון הסובייקטיביות החמרית, חזיון החפץ ה"משיב אהבה", המתאים עצמו להלך-נפש של המאזין לו, כמו שנתגלה כברק כן הוא מתמוסס כערפל. אין להשחית את חווית ההתגלות על-ידי הארכתה. "חושש מנצחון", טוען המשורר. חיבת האגדה להימוג כדי שתישאר אגדה. הכל חייב לשוב למסלולו הגשמי. מעבר לחומר שוב אין דבר מעורר כמיהה:

מלאים הם ברק וצבע למכביר—מכהני-
מחשבים ועד כוהנים-לאל-עליון.

ש.י.

אבנים לאחר האש

משורר ישראלי העומד אל מול פסל אורפי-
אוס (זה הניצב בגן-הפסלים ע"ש בילי רוז
בירושלים) פותח בשיר במקוטע, בקושי,
כמפוצץ סלעים. מטען של מועקה לא ידועה
שרבץ על לבו זקוק היה לסמל, למוקד של
התרכזות, על-מנת שיגיע לידי התפרצות
פיוטית. ההנצחה-בחומר של המיתוס האור-
פיאי של השיבה מן המוות, של קריאת-התגר
הפאגאנית למוות, צורמת, דיסונאנטית כב-
יכול, על רקע הרי ירושלים שמנגד.

"לא צמחה בי כל אמונה בתחיית המתים",
מתודה המשורר "לסיכום". אין דבר שיע-
מוד מול מוחלטותו של הזמן, מול עריצותו
של החומר שפלה-והולך, מול המקרה שהוא
אחד לפל, כמאמר קוהלת. ב"אבנים לאחר
האש" יהיה נסיון ההחייאה של מיתוס השי-
בה, של האמונה בחידוש שלאחר הקיום,
מלווה לאורך כל הדרך ציניות וייאוש,
שסופם לאטום את לבו של המשורר.
שלושת חלקי הקובץ ("ויקרא", "אורפיאוס
בגן של בילי רוז", "אבנים לאחר האש")
נקשרים זה לזה כמחזור מקוטע של עונות-
שנה, שתחילתו בקיץ:

אני מפחד לצאת הקיץ / הטל אינו
יורד / והפרחים נמוכים מאד... / לא /
הקיץ הזה / אינו בשבילי... (ע' 10.
ההדגשות, כאן ולהבא, שלי-ב.צ.)

בחלק השני—"אורפיאוס"—מרומו הסתיו
בדימויים של נדידת הציפורים:
...ציפורים מן הצפון / יראות המדבר /
ונסות... (ע' 16)

או בדימויים של שריקת הרוח:
...ורוחות העיר / שורקות דרכו. (ע' 15)
לבסוף, בחלק של ה"אבנים לאחר האש",
נסגר-לא-נסגר המעגל הטבעי של הזמן. מה

* פנחס יסעור: אבנים לאחר האש (שירים);
הוצאת עקד, 1974; עמ' 47.

ועדויות בכתב. הנביא הממשל משלים אינו
נצרך למסע בארץ. יש אפוא זיוף עמוק
בספר-המסע של פנחס שדה, מסע שככל
הנראה נעשה במפורש למען יירשם בבוא
העת כספר.

אפשר מאד שטעם מיוחד יש בו בהשוואה
לתיאורי מסעות אחרים מן התקופה האח-
רונה. בתוך שפע הריפורטאז'ה התיאורית
יש לפנחס שדה הנוסע-המתאָר אַרומה מיו-
חדת, חריגה. אבל זוהי מקוריות מדומה שפן
פנחס שדה משתייך לקבוצה גדולה, גדולה
מאד, של נוסעים בארץ-ישראל, שהמסע לא
פיתה אותם לתאר את גופי הארץ ואנשיה
אלא גירה אותם (לעתים קרובות בא המסע
לשם גירוי זה עצמו!) להביע היהורים מיס-
טיים, תיאולוגיים, נבואיים וכו'. אפשר מאד
שהתיאולוגיה של שדה, על אורח-החיים
והאָתוס הנובעים ממנה, היא תיאולוגיה
אותנטית ולא "פוזזה"—אבל מפרספקטיבה
צנועה, המסתייגת מעט מבני-נביאים בשר-
ודם, אותנטיות זו חסרה מקוריות וייחוד
בתוך השפע הגדול של תיאולוגים ובני-
נביאים, שרבים מהם נהרו לארץ-ישראל
במאה הי"ט, לפנייה ולאחריה (וגם כתבו
רשמי-מסע). בסופו של חשבון, מוטב לח-
זור אל אָבילאר וברנאר מקלירוף. התפאורה
ההיסטורית שלהם מתאימה יותר ואותנטית
יותר.

מכל האמור יש להבין כי "מסע" אין ב"נסי-
עה בארץ-ישראל". "הירהורים על אהבתו
הנכזבת של אלוהים" יש ויש—ומי שאינו
מכיר את התיאוסופיה של פנחס שדה יכול
לפגוש בה כאן לראשונה, כשהיא משולבת,
כרגיל, בהרבה נרקזים, בורות, רוח נבור-
אית אפוקאליפטית, א-הומאניזם וטרמיניזם
קשות. מבקר בן-בליי-שם אין לו אלא להציע
כאן לקורא הנבוך כי אחרי ששיקע עצמו
בראציונליום הקרויאני, שהיה לשעה קלה
אופנה אינטלקטואלית, ישפוך על ראשו צו-
ננים בחברת התיאוסופיה של שדה, ומשם,
כדי להירגע, יפנה אל עולם הטכנו-פואטיקה
של מר אבידן (או בסדר הפוך). אחרי כל
אלה שוב לא יוכל איש להטיח כנגדנו
שקרתנים אנחנו וחינו אפרוריים, שהרי